

IMITÁCIE ANTICKÝCH NÁDOB NA GERMÁNSKYCH POHREBISKÁCH Z DOBY RÍMSKEJ NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU¹

IGOR BAZOVSKÝ

Keywords: south-west Slovakia, Roman period, roman vessels, ceramic imitations, Barbaricum, Germanic burial grounds.

Abstract: *Imitations of Ancient Vessels in Germanic Burial Grounds from the Roman Period in South-West Slovakia.* The paper examines relatively rare ceramic imitations of Roman-provincial vessels made of glass, bronze, and pottery, discovered in burial grounds in southwestern Slovakia. These imitations reproduced not only the shapes of more luxurious containers but also their decorative elements and, in the case of bronze vessels, functional features such as rivets and suspension rings. Exact replicas are uncommon, which sometimes complicates their identification. A particularly remarkable find is a fragmented urn from grave 37 at Kostolná pri Dunaji, where a brass ring was threaded through the handle of a clay vessel. A more comprehensive evaluation of this phenomenon within the region will be possible only after the study and interpretation of several unpublished settlement finds.

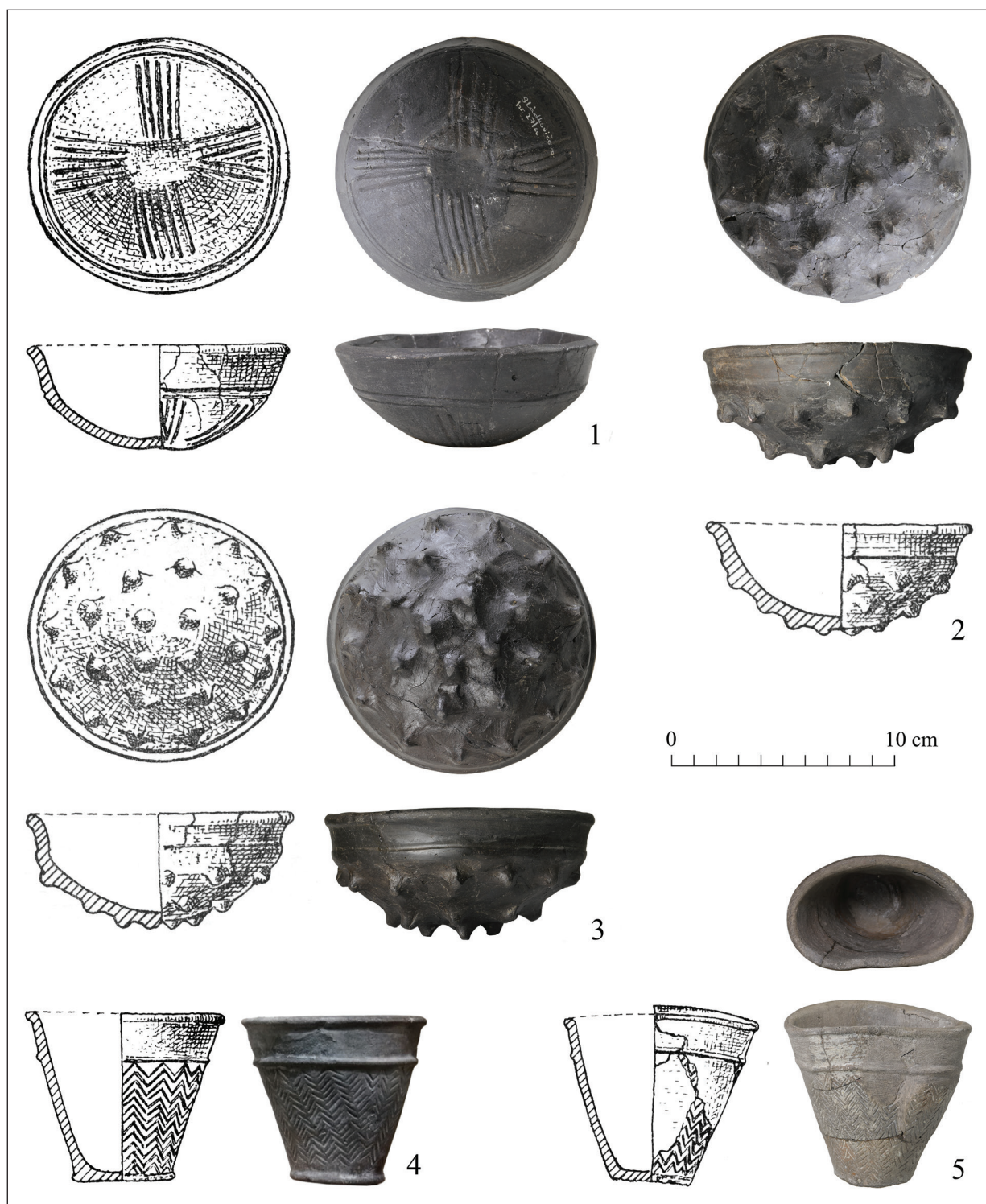
1 ÚVOD

Intenzívne kontakty barbarských kmeňov s územím Rímskej ríše v 1.–4. storočí sa prejavili vplyvmi v rôznych oblastiach materiálnej kultúry. Jednou z nich bolo aj hrnčiarstvo, pričom napodobované boli nielen tvary a výzdoba luxusnejšej rímskej keramiky, ale aj nádoby z iných materiálov – kovu, či skla. Imitácie rímskych predlôh sú známe predovšetkým z hrobových nálezov, no často sa vyskytujú aj v sídliskovom materiáli, kde sú však pre jeho fragmentárnosť ťažšie identifikovateľné. Germánskym napodobením sa podrobnejšie venoval predovšetkým M. Hegewisch (*Hegewisch 2005a; 2005b*). V nadunajskom barbariku sa moravskými nálezmi zaoberal E. Droberjar (*Droberjar 1993, 498–502; 1997, 112–114*), imitácie sklenených predlôh z Čiech a Moravy spracoval Z. Beneš (*Beneš 2014*). V tomto príspevku sa venujem keramickým imitáciám rímsko-provinciálnych nádob zo skla, bronzu a keramiky z pohrebísk na juhozápadnom Slovensku. Komplexnejšie vyhodnotenie fenoménu keramických nádob v sledovanej oblasti bude možné až po publikovaní viacerých kľúčových nálezov zo sídliskových kontextov.

2 ANALÝZA A VYHODNOTENIE

Zo sklenených nádob boli najčastejšie imitované *rebrovane misky*, aké poznáme napríklad z kniežacích hrobov č. 3, 4 a 6 zo Zohora (*Kraszkovská 1959, 126, obr. 24, 25; Kolník 1959, 146, obr. 4; Elschek 2013, Abb. 10: 1, 2*). Ich imitácie sa koncentrujú vo východnej časti germánskeho barbarika (*Hegewisch 2005b, Karte 1*). Do hrobov boli často kladené v pároch, podobne ako ich sklenené predlohy, čo pravdepodobne súvisí s tým, že tvorili súčasť stolovacích servisov. Popri tvarovo bližších keramických napodobením s rebrami sú časté keramické misky zdobené žliabkami, resp. ryhami. Podľa výzdoby rozdelil M. Hegewisch misky do piatich skupín, pričom do tretej skupiny zaradil misky zdobené v spodnej časti do kríža zoradenými žliabkami, ryhami, alebo rebrami (*Hegewisch 2005a, 205*). Sem patria aj dva nálezy z juhozápadného Slovenska. Prvým je miska s omfalom z kostrového, podľa hrobového inventára ženského hrobu zo Senice-Čáčova zdobená do kríža jednoduchým žliabkom. Do hrobu bola uložená v páre spolu s tvarovo podobnou miskou bez výzdoby. Hrob zo Senice-Čáčova je považovaný za doklad pr-

¹ Príspevok bol prezentovaný na 21. kolokviu venovanému otázkam rímsko-germánskej archeológie s ťažiskovou témou „Imitácie antických nádob v germánskej keramike“. Podujatie sa konalo 4. 12. 2024 v SNM – Výstavnom pavilóne Podhradie na Žižkovej ulici a v SNM – Archeologickom múzeu v Bratislave.

Obr. 1. Keramické imitácie sklenených a hlinených nádob z pohrebiska v Sládkovičovo: 1 – hrob 27, 2, 3 – hrob 28, 4, 5 – hrob 35 (foto: I. Bazovský, kresba podľa: Kolník 1980).

Fig. 1. Ceramic imitations of glass and clay vessels from the cemetery at Sládkovičovo: 1 – grave 27; 2, 3 – grave 28; 4, 5 – grave 35 (photo: I. Bazovský, drawing after: Kolník 1980).

zeworských vplyvov a datovaný do stupňa B2/C1, obsahoval však aj materiál polabskej a rímsko-provinciálnej proveniencie (*Pieta* 2002, 345, Abb. 2: 2). Druhým nálezom je miska z pravdepodobne ženského kostrového hrobu 27 zo Sládkovičova naspodku zdobená zväzkami rytých línií (obr. 1: 1). Na základe spoločného výskytu s výrazne členenou sponou Almgren 69 a kolienkovitou sponou Almgren 145 ju možno datovať do stupňa B2a. Vzhľadom na nálezovú situáciu nemožno vylúčiť, že bola do hrobu uložená spolu s ďalšou podobnou, resp. identickou nádobou (*Kolník* 1980, 137, Taf. CXXXVI: 27e). S imitáciami rebrovaných misiek sa stretávame aj v sídliskovom materiáli (*Varsik/Kolník/Vladár* 2007, obr. 21: 4, 24: 8; *Varsik* 2011, obr. 27: 5, 6).

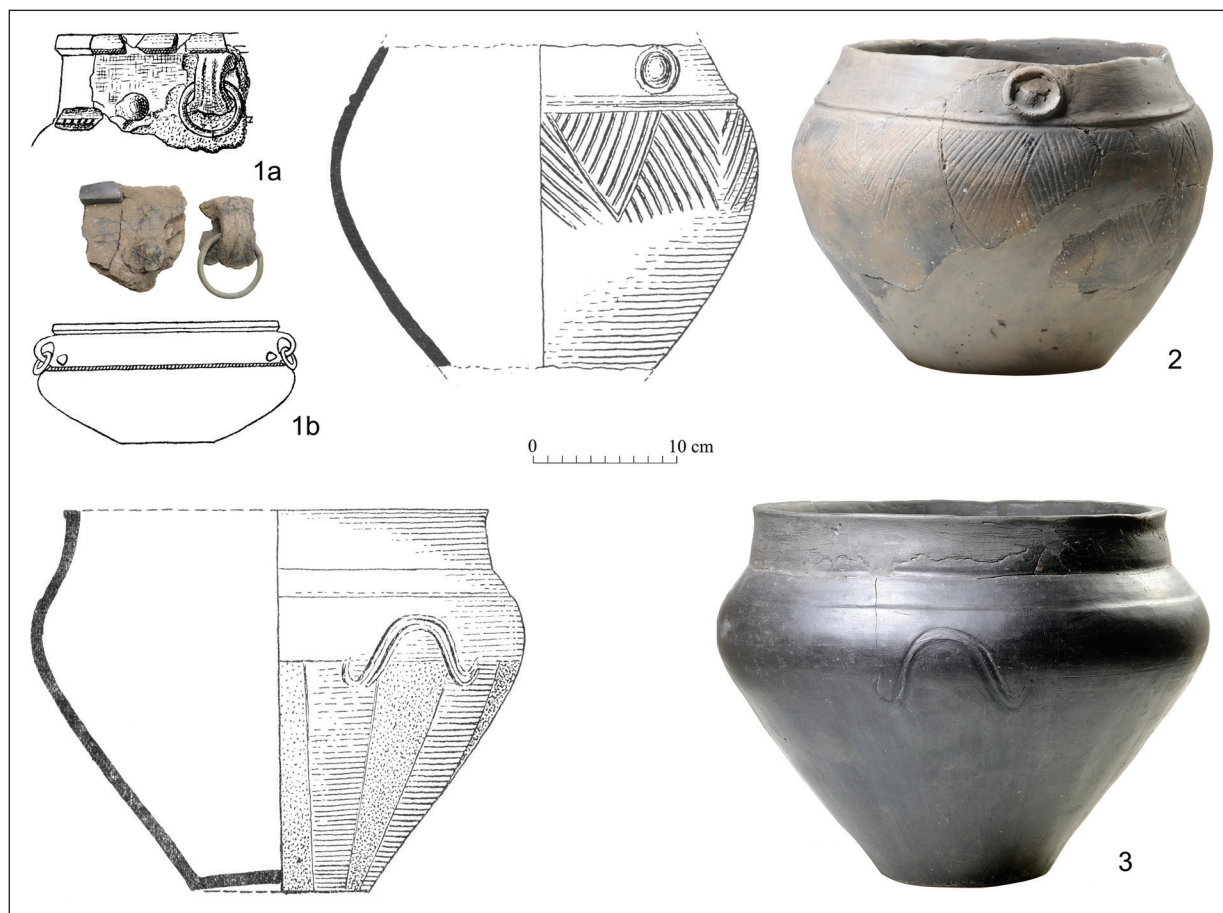
Napodobeninou sklenených nádob s výčnelkami je pár identických menších misiek z mužského kostrového hrobu 28 zo Sládkovičova (obr. 1: 2, 3; *Kolník* 1980, 138, Taf. CXXXVI: 28c1, 28c2), pre ktorý síce nemáme priame sklenené predlohy, výzdobou však pripomína sklenené nádoby s natavenými výčnelkami – rovnako ako podobná nádoba z hrobu 51 z Gawolinu (*Hegewisch* 2005a, 212, Abb. 7: 3–5). Tento typ výzdoby sa na sklenených nádobách používal po celú dobu rímsku, germánske misky možno zaradiť na základe sprievodných nálezov do staršej doby rímskej. Hrob 28 zo Sládkovičova je datovaný neskorým variantom spôn s očkami, ktorý je považovaný za charakteristický pre stupeň B2a (*Pfeifert/Frohnert* 1998, 130). Aj tento pár misiek pravdepodobne slúžil na stolovanie – rozmerovo, i tvarovo je blízky nádobe z hrobu 27.

Ďalším typom nádob zastúpeným v hroboch na juhozápadnom Slovensku sú *pohárovité tvary*. Ich predlohami mohli byť tak keramické, ako i sklenené nádoby. Pár kónických pohárov zdobených vetvičkovitým motívom z hrobu 35 zo Sládkovičova zaradil M. Hegewisch do skupiny G3 východogermánskych pohárov (*Hegewisch* 2005a, 253, Abb. 23: 9, 10). Ide o dva malé, tvarovo, výzdobou a rozmermi identické poháre, z ktorých jeden je sekundárne prepálený a deformovaný. Kónické poháre s plastickou lištou pod

okrajom a odsadeným dnom majú telo husto zdobené vetvičkovitou rytou výzdobou (obr. 1: 4, 5; *Kolník* 1980, 142, Taf. CXLI: 35 z1, z2). Z napodobenín pohárov ešte možno spomenúť imitáciu pohára s pretláčanými stenami (*Faltenbecher*) z kostrového pohrebiska v Dvoroch nad Žitavou, ktoré však patrí do obdobia sťahovania národov (*Pieta* 1983, 179, obr. 4: 2 a 5: 1).

K najčastejšie imitovaným kovovým nádobám patria *bronzové kotle*. Napodobňované boli nielen celé tvary, ale aj ich časti – najmä závesné kovové krúžky a nity. Ich nálezy sa v barbariku koncentrujú najmä v oblasti Porýnia, Polabia stredného toku Dunaja a len ojedinele sa vyskytujú v oblastiach severne od Karpát a na rímskom území (*Rabitsch* 2016, Abb. 2). Na pohrebisku v Kostolnej pri Dunaji sa v žiarových hroboch vyskytli dva prípady takýchto imitácií tvarovo odlišných od pôvodných predlôh. V hrobe 37, podľa výbavy mužskom, sa našla rozpadnutá urna so širokým pásikovým uchom nasadeným tesne pod okrajom, cez ktoré je prevlečený kovový krúžok (obr. 2: 1a) – podľa rekonštrukcie T. Kolníka išlo pôvodne o dvojchú nádobu s kovovými krúžkami zavesenými na uchách a s presekávanou lištou imitujúcou pás nitov po obvode bronzového kotla (obr. 2: 1b; *Kolník* 1980, 111, Taf. CIII: 37a). Výnimočné je použitie kovového krúžku z medenej zliatiny v kombinácii s hlinenou nádobou – na imitáciách závesných nádob sú väčšinou umiestnené hlinené krúžky. Túto nádobu zaradil M. Hegewisch do skupiny G1, ktorú charakterizujú hlinené krúžky voľne zavesené na uchách nádob (*Hegewisch* 2005a, Abb. 9, 11: Gruppe 1). Za účelom zistenia materiálového zloženia kovového krúžku bola robená röntgenovo-fluorescenčná analýza zachovaného krúžku.² Na meranie sa použil ručný XRF analyzátor NITON XL3t od výrobcu Thermo Fisher Scientific, NITON (USA), určený pre nedeštruktívne analýzy chemického zloženia povrchu predmetov. V mieste merania bola odstránená patina, ktorá obsahovala zvýšený podiel cínu a železa. Meranie ukázalo, že podľa prvkového zloženia ide o tzv. mosadz – zliatinu medi (88,8%) a zinku (8,4%) – zastúpenie železa

² Zvyšky nádoby s kovovým krúžkom sa nachádzajú v Archeologickom ústave SAV v Nitre, v.v.i, za sprostredkovanie nálezu ďakujem PhDr. Jánovi Rajtárovi, CSc.

Obr. 2. Keramické imitácie napodobňujúce časti bronzových nádob z pohrebiska v Kostolnej pri Dunaji: 1a, 1b – hrob 37, fragment z okraja nádoby s uškom a bronzovým krúžkom a rekonštrukcia nádoby, 2 – hrob 10, nádoba s kovolesklým povrchom a imitáciou ucha dvojitém žliabkom (foto: I. Bazovský, kresba podľa: Kolník 1980).

Fig. 2. Ceramic imitations reproducing parts of bronze vessels from the cemetery at Kostolná pri Dunaji: 1a, 1b – grave 37, rim fragment of a vessel with a handle and a bronze ring, and a reconstruction of the vessel; 2 – grave 10, vessel with a metallic surface and a handle imitation formed by a double Groove (photo: I. Bazovský, drawing after: Kolník 1980).

a cínu neprekračovalo 1 percento.³ Hrob 37 možno datovať na základe stoličkovej ostrohy, ktorá je v stredodunajskom barbariku datovaná prevažne do stupňov B1b a B1c, hoci nemožno vylúčiť ani mladšie datovanie (Tejral 2002, 141). Druhou nádobou z Kostolnej pri Dunaji je poškodená urna z hrobu 47A, ktorá má pod okrajom nalepený plastický krúžok s výčnelkom v strede (obr. 2: 2; Kolník 1980, 115, Taf. CVIII: 47Aa). Stvárnením nalepeného krúžku bez označenia ucha je blízka 4. skupine M. Hegewischa (Hegewisch 2005a, Abb.11: Gruppe 4). Hrob 47A je označovaný ako pravdepodobne mužský a je súčasný, alebo mladší ako pravdepodobne ženský hrob 47, ktorý patrí na základe spony s valcovitou hlavnicou do mlad-

šej fázy stupňa B2, resp. do stupňa B2/C1 (Kolník 1980, 115; Machajewski 1998, 192).

Niektoré imitácie nádob nie sú jednoznačné – urna z mužského žiarového hrobu 10 z toho istého pohrebiska má dvojitém žliabkom na jednej strane naznačené ucho, ktoré vzdialene pripomína uchá na bronzových nádobách (napr. misách Eggers 98-100), alebo drevených rímskych skriniek (obr. 2: 3; Kolník 1980, 98, Taf. LXXI: 10a). Na germánskej keramike na pohrebiskách v sledovanej oblasti sa podobné uchá nevyskytujú, hoci nemožno vylúčiť keramické vplyvy z iných oblastí barbarika. Hrob možno na základe sprievodných nálezov datovať do druhej polovice 1. storočia.

³ Analýzu vykonala Mgr. art. Barbara Ritterová (Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum), dĺžka merania 30 sekúnd.

3 ZÁVER

Keramické imitácie rímskych nádob zo skla, bronzu a keramiky sa v dobe rímskej vyskytujú na pohrebiskách v oblasti juhozápadného Slovenska pomerne zriedkavo.⁴ Napodobňované boli predovšetkým luxusnejšie tvary nádob, resp. ich výzdoba. Len zriedka išlo o presné napodobeniny – preto je ich identifikácia niekedy problematická. Niektoré z imitovaných nádob (misky, poháre) boli pravdepodobne súčasťou stolovacích servisov, o čom svedčí aj ich častý párový výskyt v hroboch. V prípade imitácií bronzových nádob neboli napodobňované celé tvary, ale len ich funkčné časti – nity a krúžky. Výnimočným je nález urny z hrobu 37 v Kostolnej pri Dunaji, kde je cez ucho hlinenej nádoby prevlečený mosadzný krúžok. Príspevok sa zaoberá len nálezmi z funerálnych kontextov. Imitácie rímskych nádob sa na pohrebiskách v oblasti juhozápadného Slovenska vyskytujú tak ženských, ako aj mužských hroboch datovaných prevažne do staršej doby rímskej, resp. na prelom staršej a mladšej doby rímskej. Komplexnejšie vyhodnotenie fenoménu imitácii rímskych nádob bude v sledovanej oblasti možné až po spracovaní a vyhodnotení viacerých nepublikovaných nálezov zo sídlisk.

LITERATÚRA

- Beneš 2014* – Z. Beneš: Germánske imitace římských skleněných nádob v Čechách ve starší době římské. *Praehistorica* 32/2, 2014, 29–40.
- Droberjar 1993* – E. Droberjar: Objekt ze 2. století n. l. na sídlišti v Mikulově. K otázce vlivu římských kovových nádob na germánskou keramiku. *Archeologické rozhledy* 45, 1993, 492–507.
- Droberjar 1997* – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Pragae 1997.
- Elschek 2013* – K. Elschek: Zohor – Ein neues Fürstengrab der „Lübsow-Gruppe“ und Brandgräber mit Edelmetallbeigaben aus Zohor (West-slowakei). In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamaska (eds.): *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donaauraum*. Weinstadt 2013, 91–123.
- Hegewisch 2005a* – M. Hegewisch: Germanische Adaptationen römischer Importgefäße. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 86, 2005, 197–352.
- Hegewisch 2005b* – M. Hegewisch: Germanische Nachahmungen römischer Metall-, Glas- und Keramikgefäße – eine kurze Übersicht. *Germánske napodobeniny římských kovových, skleněných a keramických nádob – stručný přehled*. *Památky archeologické* 96, 2005, 79–104.
- Kraskovská 1959* – L. Kraskovská: Hroby z doby římské v Zohore. *Slovenská archeológia* 7, 1959, 99–143.
- Kolník 1959* – T. Kolník: Germánske hroby zo staršej doby rímskej zo Zohora, Žlkoviec a Kostolnej pri Dunaji. *Slovenská archeológia* 7, 1959, 144–158.
- Kolník 1980* – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Bratislava 1980.
- Machajewski 1998* – H. Machajewski: Die Fibeln der Gruppe V, Serie 8, im östlichen Teil Mitteleuropas. In: J. Kunow (ed.): *100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren*. *Forch. Arch. Brandenburg* 5, Wünsdorf 1998, 187–196.
- Pfeiffert/Frohnert 1998* – U. Pfeiffer-Frohnert: „Mit Augen am Fuss und mit Wulst statt Scheibe“. Verbreitung und Zeitstellung der preussischen Nebenserie A 57-61 und ihrer Varianten. In: J. Kunow (ed.): *100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren*. *Forch. Arch. Brandenburg* 5, Wünsdorf 1998, 125–134.
- Pieta 1983* – K. Pieta: Pohrebisko z doby sťahovania národov v Dvoroch nad Žitavou. *Študijné zvesti AÚ SAV* 20, 1983, 175–196.
- Pieta 2002* – K. Pieta: Anmerkungen zum Grab aus Čáčov. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): *Zwischen Rom und dem Barbaricum*. *Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag*. Nitra 2002, 343–354.

⁴ S výnimkou nálezu nádoby s kovovým krúžkom sú spracované nálezy imitácií uložené v zbierkach SNM – Archeologického múzea pod č. AP 7161 (Čáčov), AP 17836, AP 17846 (Kostolná pri Dunaji), AP 20441, AP 20442, AP 20446, AP 20276 (Sládkovičovo).

Rabitsch 2016 – J. Rabitsch: Zur germanischen Imitationen eines römischen Bronzebeckens aus Brigantium/Bregenz. In: G. Koiner/U. Lohner-Urban (Eds.): „Ich bin dann mal weg“ Festschrift für einen Reisenden Thu-

ri Lorenz zum 85. Geburtstag. Wien 2016, 177–181.

Tejral 2002 – J. Tejral: Die Sporen. In: J. Peška/J. Tejral: Das germanische Körpergrab von Mušov in Mähren. Teil 1, Mainz, 141–188.

IMITATIONS OF ANCIENT VESSELS IN GERMANIC BURIAL GROUNDS FROM THE ROMAN PERIOD IN SOUTH-WEST SLOVAKIA

IGOR BAZOVSKÝ

Ceramic imitations of luxurious Roman vessels made of glass, bronze, and pottery occur only rarely in burial grounds from the Roman period in southwestern Slovakia. The imitations reproduced not only vessel shapes and decorative motifs but, in the case of bronze vessels, also their functional elements such as rivets and suspension rings. Among glass vessels, ribbed bowls were the most frequently copied, with imitations concentrated mainly in the eastern part of the Barbaricum. According to their decoration, M. Hegewisch (2005a, 205) divided such bowls into five groups, placing in the third group those decorated on the bottom with grooves, incised lines, or ribs arranged in a cross pattern. Two finds from southwestern Slovakia belong to this group. The first is a bowl from an inhumation grave at Čáčov, dated to phase B2/C1, decorated with a simple cross-shaped groove; the second is a bowl from grave 27 at Sládkovičovo, adorned with bundles of engraved lines (Fig. 1: 1). Another example of imitation of glass vessels with applied knobs is a pair of identical small bowls from grave 28 at Sládkovičovo (Fig. 1: 2–3). Although no direct glass prototypes are known, their decoration recalls vessels with fused-on protrusions. Another form represented in graves from southwestern Slovakia is the beaker, which may have been inspired by both ceramic and glass originals. A pair of conical beakers from grave 35 at Sládkovičovo (Fig. 1: 4–5), decorated with a plastic ridge below

the rim and dense branch-like ornamentation on the body, was classified by M. Hegewisch within group G3 of East Germanic beakers. Imitations of the functional parts of bronze vessels – rivets and rings – are documented in two graves at the cemetery of Kostolná pri Dunaji. Particularly noteworthy is the find of a damaged urn handle from grave 37, through which a brass ring was threaded (Fig. 2: 1a–b). This find can be assigned to Hegewisch's group G1, characterized by clay rings freely suspended from vessel handles. Another example is the urn from grave 47A, which bears a plastic ring with a central knob applied below the rim; by its form – a ring without a modeled handle – it closely resembles Hegewisch's group 4 (Fig. 2: 2). Some vessel imitations are more ambiguous. The urn from grave 10 of the same cemetery has a double groove on one side suggesting a handle, vaguely recalling those on bronze vessels (e.g., bowls of Eggers 98–100 type) or on Roman wooden boxes (Fig. 2: 3). This paper focuses exclusively on finds from funerary contexts. Imitations of Roman vessels occur in both female and male graves in southwestern Slovakia, dated mostly to the Early Roman period or to the transition between the Early and Late Roman periods. A more comprehensive assessment of this phenomenon in the region will only be possible once several unpublished settlement assemblages have been fully analyzed and evaluated.

Mgr. Igor Bazovský, PhD.

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum

Žižkova 12, P. O. BOX 13

SK – 810 06 Bratislava

igor.bazovsky@snm.sk

